

Matti Rudanko

Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta

Lakimies
6/2016
s. 879–906

HAKUSANAT: prosessioikeus, väittämistaakka, kuluttajansuoja, korko, kohtuuttomuus, kiskonta

1. Mistä on kysymys?

1.1. Kuluttajaprosessioikeus ja tuomioistuimen tutkimisvalta

EU:n oikeudellinen harmonisointi on yhä enemmän ulottunut myös prosessioikeuteen ja vaikuttanut kansallisiin prosessioikeusjärjestelmiin perusrakenteidenkin tasolla. Yksi ulottuvuus on kansainvälinen prosessioikeus, joka koskee tuomioistuinten kansainvälistä toimivaltaa sekä tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa (Bryssel I -asetus, 1215/2012). Kuten jäljempänä todetaan, tätä koskevaan sääntelyyn kuuluu myös prosessioikeudellisten menettelysääntöjen harmonisointia.

Prosessioikeudellisen harmonisoinnin taustalla on myös *access to justice* -vaatimus, joka koskee oikeuden saatavuutta. Tämä vaatimus voi kuluttajaoikeuden alueella tarkoittaa sitä, että *prosessioikeuden ja muiden oikeussuojajärjestelmien tulee turvata kuluttajien käytännön mahdollisuudet toteuttaa aineellisiin normeihin perustuvat oikeutensa*. Yhtä tärkeä kuluttajaprosessioikeuden tehtävä on toisaalta se, että *estetään prosessijärjestelmien väärinkäyttö kuluttajien aineellisten oikeuksien mitätöimiseksi*. Myös tällöin on kysymys *access to justice* -periaatteesta.

Kuluttajaprosessioikeus ei ole (vielä) vakiintunut oikeudellinen käsite. Siihen kuuluvia näköaloja on kuitenkin hahmottanut esimerkiksi *Viitanen*.¹ Hän edustaa näkökulmaa, jonka mukaan oikeussuojaongelmat ovat keskeistä kuluttajaoikeutta, jota ei voida ymmärtää ottamatta huomioon oikeussuojan toteutumisen

* *Matti Rudanko*, VT, OTT, yksityisoikeuden professori, Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu. Sähköposti: matti.rudanko@aalto.fi.

1. Ks. erityisesti *Klaus Viitanen*: Lautakuntamenettely kuluttajariitojen ratkaisukeinona. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003 ja *sama*: Nordic Experiences on Group Action for Compensation. Teoksessa Mathias Casper – Andre Janssen – Petra Pohlmann – Reiner Schulze (Hrsg.): *Auf dem Weg zu einer europäischen Sammelklage?* Sellier 2009 s. 219–242.

aspektia. Tällä(kin) alueella aineellisen oikeuden ja prosessioikeuden välillä on erottamaton yhteys.

EU:n prosessioikeudellinen harmonisointi merkitsee uutta ulottuvuutta kuluttajaprosessioikeuden kehityksessä. Lähtökohtana on ollut, että prosessioikeus kuuluu kansalliseen lainsäädäntövaltaan myös silloin, kun menettelysäännöt koskevat yksityisten oikeuksia turvaavan EU:n aineellisen sääntelyn toteuttamista.² Unionin tuomioistuimen (jäljempänä EU-tuomioistuin tai EUT) vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansalliset menettelysäännöt eivät kuitenkaan saa olla epäedullisempia kuin ne, jotka koskevat samankaltaisia jäsenvaltioiden sisäiseen oikeuteen perustuvia vaatimuksia (*vastaavuusperiaate*), eivätkä ne saa tehdä unionin oikeuteen perustuvien oikeuksien käyttämisestä käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi (*tehokkuusperiaate*).³ EU-oikeudessa nimenomaisia säännöksiä on esimerkiksi tuomioistuinten kansainvälistä toimivaltaa koskevassa ns. Bryssel I -asetuksessa.⁴

Kuluttajaoikeuden alueella edellä mainituista lähtökohdista on kuitenkin edetty kohti yleisempiä *kuluttajaprosessioikeudellisia* linjauksia. Yksi tällainen EU-tuomioistuimen omaksuma linjaus koskee tuomioistuimen tutkimisvaltaa ja nimenomaan mahdollisuutta ottaa pakottavia kuluttajansuojasäännöksiä huomioon viran puolesta eli ilman asianosaisen aktiivista vetoamista. Tavoitteena on turvata säännösten tarkoituksen toteutuminen prosessijärjestelmän rajoittavien ominaisuuksien estämättä. Ratkaisut ovat koskeneet tilanteita, joissa kuluttaja on jättänyt vastaamatta elinkeinonharjoittajan tuomioistuimessa esittämiin vaatimuksiin ja pysynyt passiivisena.⁵ Tällöin kanne tulisi prosessioikeudellisten sääntöjen mukaan yleensä hyväksyä, mikäli se ei ole selvästi perusteeton (oikeudenkäymiskaari, 4/1734, OK, 5:13 ja 12:13). Tästä säännöstä on EU-tuomioistuimen linjauksilla poikettu tai sen soveltamiskriteerejä (OK:ssa ”selvästi perusteeton”) on tulkittu uudella tavalla, jotta kuluttajaoikeudellinen oikeussuoja ei jäisi sitä turvaavan prosessuaalisen mekanismin puutteiden vuoksi näennäiseksi.

2. Ks. esim. *Koen Lenaerts et al.*: EU Procedural Law. Oxford University Press 2014 s. 131 s. ja *Simon Whittaker*: Who Determines What Civil Courts Decide? Private Rights, Public Policy and EU Law. Teoksessa Dorota Leczykiewicz – Stephen Weatherill (eds.): Involvement of EU Law in Private Relationships. Hart Publishing 2013 s. 89–129, s. 114.

3. *Van Schijndel ja van Veen*, C-430/93 ja C-431/93, EU:C:1995:441, 17 kohta.

4. Ks. *Whittaker* 2013 s. 89–129, 107–112 ja 128.

5. Ks. tästä oikeuskäytännöstä jäljempänä ja *Pekka Savola*: Hylätään selvästi perusteettomana – Tuomioistuimen tutkimisvallasta erityisesti kuluttaja-asioissa. Lakimies 2016 s. 53–76.

1.2. Tutkimustehtävä

Yleisen tuomioistuimen oikeus ja velvollisuus tutkia omasta aloitteestaan eli viran puolesta ratkaisuun vaikuttavia seikkoja tavanomaisissa (dispositiivisissa) riita-asioissa on viime aikoina ollut huomion kohteena.⁶ Tuomioistuimen tutkimisvalta määräytyy eri tavoin riippuen siitä, esiintyvätkö osapuolet prosessissa toimivina osapuolina ja millainen asia on kyseessä. Tässä kirjoituksessa keskitytään *Savolan* tavoin siihen, ”milloin heikomman osapuolen suojaksi pakottavia säännöksiä voidaan tai tulee soveltaa tuomioistuimen omasta aloitteesta kyseisen osapuolen (käytännössä vastaajan) passiivisuudesta huolimatta”.⁷

Tutkimuskysymystä tarkastellaan – oikeusdogmaattisesta näkökulmasta – kuitenkin laajemmassa kontekstissa. (1) Ensinnäkin suhteutetaan edellä mainitut EU-tuomioistuimen linjaukset suomalaisen *siviiliprosessioikeuden taustaan*, jonka muodostavat muun muassa *aineellista prosessinjohtoa, määräämis- ja virallisiperiaatetta, käsittely- ja tutkintamenetelmää sekä väittämistaakkaa* koskevat opit.⁸ Tämän tarkastelun tarkoituksena on selvittää, millaisesta prosessuaalisten menettelyperiaatteiden⁹ uudistuksesta on kysymys ja miten se suhtautuu periaatteiden oikeuspoliittisiin perusteisiin. (2) Toiseksi tarkastellaan *mahdollisuutta ottaa viran puolesta huomioon kuluttajasopimusten kohtuullisuutta* koskevia säännöksiä. Erityisesti suhteutetaan *kuluttajaluottojen korkoa koskevaa sääntelyä* siviili- ja rikosoikeudelliseen *kiskontasääntelyyn* ja selvitetään kiskonnan oikeudellisen kontekstin vaikutusta mahdollisuuteen ottaa kuluttajaoikeudellisia säännöksiä huomioon viran puolesta. (3) Kolmanneksi esitetään tutkimustulosten pohjalta ehdotuksia *kuluttajaprosessioikeuden kehittämiseksi* aineellisen prosessinjohton alueella.

6. *Savola* LM 2016 s. 53–76 ja *Jari Vaitoja*: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014.

7. *Savola* LM 2016 s. 53.

8. Ks. näistä käsitteistä yleisesti esimerkiksi *Tauno Tirkkonen*: Suomen siviiliprosessioikeus I. Toinen uusittu painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974 s. 71 ss., *Jyrki Virolainen*: Materiaalinen prosessinjohto. Lakimiesliiton Kustannus 1988 s. 40 ss., *Jyrki Virolainen*: Åberopsbörda och jämkning av avtalsvillkor. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland 2006 s. 187–206, *Seppo Ovaskainen*: Väittämistaakasta siviiliprosessissa. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja 1989, *Juha Lappalainen*: Siviiliprosessioikeus I. Talentum 1995 s. 53, 85 ss. ja 91 ss., *Sakari Laukkanen*: Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1995 s. 22 ja *Janne Kaisto*: Pätemättömyys ja sovittelu prosessuaaliselta kannalta. Business Law Forum 2007 s. 45–128.

9. Ks. menettelyperiaatteista prosessioikeudessa esimerkiksi *Tirkkonen* 1974 s. 71 ss. ja *Laukkanen* 1995 s. 22.

2. Tuomioistuimen tutkimisvalta riita-asioissa

2.1. Väittämistaakka ja prosessiperiaatteet

Väittämistaakaksi kutsuttu sääntö on ilmaistu OK 24:3.2:ssa: asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut.¹⁰ Väittämistaakka merkitsee sitä, että prosessiaineiston perusteella ei ilman vetoamista tutkita mahdollisia *tosiseikkoja* eikä edes tiedossa olevien *tosiseikkojen* oikeudellista merkitystä. Väittämistaakan ei katsota koskevan *oikeussääntöjä* eli sitä, miten *tosiseikkoja* on oikeudellisesti arvioitava.¹¹ *Tosiseikkojen* ja normien käsitteellinen erottelu ei kuitenkaan ole yksiselitteinen: vetoamisvelvollisuuden on arveltu voivan käsittää *tosiseikan* liitettyinä tiettyyn normiin.¹² Sitä paitsi jopa oikeudellisten luokittelujen on joissakin tapauksissa arveltu kuuluvan vetoamisvelvollisuuden piiriin.¹³

Väittämistaakan kautta prosessuaalinen oikeussuojajärjestelmä linkittyy prosessin kohteena oleviin oikeussuhteisiin, joita koskeva ”aineellinen totuus” ei ole identtinen tuomioistuimessa tavoitellun ”prosessuaalisen totuuden” kanssa. Näiden ”totuuksien” välinen suhde määrittyy oikeudenkäyntiaineiston (asianosaisten vaatimukset, tosiasia-aineisto, kokemussäännöt ja normit) hankkimista koskevien *aineellisen prosessin johdon* sääntöjen mukaan.¹⁴ Perinteisesti näitä sääntöjä on luokiteltu *määräämis- tai virallisperiaatetta* ilmentäviksi sen mukaan, kuuluuko sääntöjen mukaan aineistoa koskeva ”määräämisvalta” ja vastaavasti aineiston hankkimisvelvollisuus asianosaisille vai korostuuko oikeudenkäynnin kohdetta koskeva virallistutkinta ja tuomioistuimen velvollisuus aktiivisesti selvittää ja hankkia aineistoa. Vastaavasti sääntöjä on luokiteltu *käsittely- ja tutkintamenetelmän* mukaisiksi sen mukaan, korostetaanko asianosaisten vai tuomioistuimen toimintaa aineiston hankkimiseksi.¹⁵

Määräämisperiaatetta ja käsittelymenetelmää on pidetty leimallisena siviiliprosessissa ja nimenomaan sopimusvapauden piiriin kuuluvissa asioissa eli *dispositiivisissa jutuissa*, mutta ei puhtaassa muodossa vaan niin sanottuna *modifioituna käsittelymenetelmänä*.¹⁶ Vastaavasti virallisperiaatetta ja tutkintamenetelmää sovelletaan asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu eli *indispositiivisissa*

10. Ks. esim. *Vaitoja* 2014 s. 17 ja 25.

11. Op. cit. s. 22.

12. *Ovaskainen* 1989 s. 74.

13. Korvausvaatimuksen perustuminen joko sopimusvastuuseen tai sopimuksenulkoiseen vastuuseen on mainittu esimerkkinä vetoamista edellyttävästä oikeudellisesta luokittelusta. Ks. *Vaitoja* 2014 s. 77.

14. Ks. *Tirkkonen* 1974 s. 84 ss., *Virolainen* 1988 s. 40 ss. ja *Lappalainen* 1995 s. 53 ja 55.

15. Ks. *Tirkkonen* 1974 s. 77 ss. ja 81 ss. ja *Lappalainen* 1995 s. 85 ss. ja 91 ss.

16. *Lappalainen* 1995 s. 86 ss. ja 91.

jutuissa. Nämä jaottelut ovat kuitenkin vain epätäsmällisiä yleistyksiä, ja prosessioikeudessa dispositiivisuuden käsite on laajempi kuin siviilioikeudessa.

2.2. Sääntelyn pakottavuus ja prosessuaalinen indispositiivisuus

Siviilioikeus ja erityisesti kuluttajaoikeus sisältää säännöksiä, joiden vastainen sopimus on ”mitätön” tai ”tehoton” (ks. esimerkiksi kuluttajansuojalaki, 38/1978, KSL, 7:5 ja korkolaki, 633/1982, KorkoL, 4.2 §) eli asiassa sovinto ei ole sallittu. Sopimuksen osapuolet voivat kuitenkin tuomioistuimessa tai ennen kanteen nostamista *riidan ilmettyä* pätevästi tehdä asiassa sovinnon myös laissa mainituin tavoin mitättömäksi määritellyllä sopimuksella. Indispositiivisia suppeassa prosessuaalisessa merkityksessä ovat jutut, joissa sovintoa ei voida tehdä edes tuomioistuimessa eli tyyppillisesti asiat, joissa sopimiseen tarvitaan viranomaisen myötävaikutus. Prosessuaalisen indispositiivisuuden käsite on siten alaltaan suppea ja kattaa esimerkiksi perhe- ja lapsioikeudellisia asioita.¹⁷ Myös dispositiivisissa asioissa voi kuitenkin esiintyä prosessuaalisesti indispositiivisia kysymyksiä, kuten kiinteistönkaupan muoto ja vajaanvaltaisuudesta aiheutuva oikeustoimikelpoisuuden puute.

Julkisen intressin on katsottu vaikuttavan väittämistaakan soveltamiseen. Julkiseen intressiin on rinnastettu se, että jutun ratkaisu vaikuttaa merkittävästi muihinkin kuin asianosaisiin tai asianosaisella on *erityisen suuri suojelun tarve*.¹⁸ Määräämisperiaatetta tulisi myös soveltaa siten, että asianosaiset ja tuomioistuin voivat toimia yhdessä oikeuden saatavuuden (*access to justice*) turvaamiseksi (*yhteistoimintaperiaate* ja *sosiaalinen prosessikäsitys*).¹⁹ Tämän tulisi toteutua asianosaisten taloudellisista ja yhteiskunnallisista resursseista riippumatta, ja oikeussuojan kynnyksen kuten menettelyn kustannusten ja asianosaisilta edellytettävien valmiuksien tulisi olla mahdollisimman matalat. On jopa esitetty, että osapuolten siviilioikeudellisten roolien tulisi heijastua prosessioikeuteen yleisen periaatetyyppisen sosiaalisen kompensaation kautta.²⁰ Tällainen prosessioikeudellinen heikomman suojele voitaisiin mielestäni nähdä merkinä *kuluttajaprosessioikeuden* kehittymisestä.

17. *Vaitoja* (2014 s. 107) listaa Virolaiseen viitaten (*Jyrki Virolainen: Lainkäyttö*. Talentum 1995 s. 287 ss.) viisi prosessuaalisen indispositiivisuuden kriteeriä: (1) voiko kanne tulle vireille muusta kuin asianosaisen aloitteesta, sitovatko (2) kanteesta luopuminen ja (3) myöntäminen tuomioistuinta, (4) voidaanko poissaolevaa vastaa antaa yksipuolinen tuomio ja (5) voidaanko asia käsitellä välimiesmenettelyssä.

18. *Ovaskainen* 1989 s. 89 ss. ja *Virolainen* 1995 s. 286.

19. *Lappalainen* 1995 s. 92.

20. *Hannu Tapani Klami: Todistusratkaisu*. Lakimiesliiton Kustannus 2000 s. 82–85. Klami puhuu sosiaalisesta riskinkantokyvystä näyttövaatimukseen vaikuttavana seikkana. Ks. myös *Vaitoja* 2014 s. 290.

Lisäksi oikeuskehitys, joka koskee pakottavien säännösten soveltuvuuteen liittyvää tuomioistuimen tutkimisvaltaa, on muuttanut väittämistaakkasäännön soveltamisalaa. Tätä kehitystä tarkastellaan seuraavassa. Säännön sisältökään ei ole yksiselitteinen. Esimerkiksi sopimusehdon ns. tyyppikohtuuttomuuden huomioonottamista ilman asianosaisen vetoamista voidaan myös pitää väittämistaakan sijasta lainsoveltamista koskevana kysymyksenä, jolloin vetoamisella ei olisi samaa merkitystä. Kuitenkin joudutaan kysymään, edellyttääkö OK 24:3.1:ssä ilmaistu *vaatimistaakka*, jonka mukaan tuomioistuin ei saa riita-asiassa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut, sitä, että asianosainen vaatii ehdon kohtuuttomaksi toteamista eli vetoaa ehdon kohtuuttomuuteen.²¹

2.3. Väittämistaakan oikeudelliset perusteet ja modifiointimahdollisuudet

Keskeinen kysymys väittämistaakan kannalta (kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä) on usein se, millaista oikeudellista luonnehdintaa tosiasioihin vetoamiselta tulisi edellyttää.²² Lisäksi kohtuullisuuden tyyppisen avoimen termin ollessa vetoamisen kohteena saatetaan kysyä, pitäisikö vetoaminen yksilöidä tosiasiaperusteiden tasolla tarkemmin eikä vain viittaamalla kyseiseen abstraktiin termiin.²³ Kohtuullisuuden perusteena olevia tosiseikkoja ei kuitenkaan ole katsottu tarvittavan yksilöidä väittämistaakkaoppien mukaisesti, vaan kysymys on enemmän vetoamistoimen tulkinnasta (”ohentunut” vetoamisveloite).²⁴

Väittämistaakan perusteena on pidetty muun muassa määräämisperiaatteen mukaista asianosaisen oikeutta määrätä oikeudenkäynnin kohteesta. Myös vastaapuolen kuulemisveloitteen on arveltu olevan helpoimmin ja varmimmin toteutavissa, kun tosiseikkoihin on nimenomaan vedottava. *Vaitojan* mukaan virallistutkintaa ja tuomarin kyselyvelvollisuutta vastaan esitetyt syyt ovat kuitenkin enemmän käytännöllisiä kuin periaatteellisia.²⁵ Epäily tuomarin puolueettomuuden vaarantumisesta hänen harjoittaessaan kyselytoimintaa tosiseikkojen esille saamiseksi on *Vaitojan* mukaan jäänyt keskustelussa taka-alalle. Kevennetyn väittämistaakan tueksi voidaan hänen mukaansa ottaa huomioon *asianosaisten prosessuaalisten voimavarojen riittävyteen ja sääntelyn suojelutavoitteiden toteutumiseen* liittyviä päämääriä.²⁶

21. *Vaitoja* 2014 s. 287 s.

22. *Vaitoja* 2014 s. 82–87. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2008:77, jossa oli vaadittu sopimuksen pätemättömyyttä, katsottiin sopimusta voitavan kohtuullistaa esille tuotujen tosiseikkojen perusteella.

23. Op. cit. s. 88–90.

24. *Lappalainen* 1995 s. 501.

25. *Vaitoja* 2014 s. 31.

26. Op. cit. s. 106.

Viimeksimainitut seikat vaikuttavat yleisemminkin väittämistaakan asemaan järjestelynä, jolla turvataan mahdollisuutta vedota oikeussuojaan prosessuaalisen järjestelmän kontekstissa. Toisaalta määräämisperiaatteen ja vetoamisvelvoitteen kautta voidaan turvata asianosaisen intressiä siihen, että pakottavaa sääntelyä ei sovelleta edes hänen edukseen.²⁷ Vetoamattomuus lienee kuitenkin harvemmin tarkoituksellista, ja käytännössä voidaan tarvita väittämistaakkaa modifioivaa järjestelyä sääntelyn oikeusvaikutusten toteuttamiseksi. Aktiivinen prosessinjohto ja kyselyvelvollisuus on useimmin mainittu väittämistaakan modifoinnin välineinä.²⁸ Sääntelyllä tavoiteltujen suojeluintressien voimakkuus voi myös asettaa erityisiä vaatimuksia järjestelyn toimivuudelle. Huomioon voidaan tällöin joutua ottamaan suojatun tahon tyypillisesti puutteellinen valmius valvoa oikeuksiaan.²⁹ Kysymys on siis tärkeästä linkistä aineellisen sääntelyn ja prosessijärjestelmän välillä – ja samalla oikeussuojajärjestelmän toimivuudesta ja oikeusvaltion keskeisestä tunnuspiirteestä.

Voidaan väittää, että määräämisperiaatteeeseen kuuluvasta vetoamisvelvoitteesta ei ole yleistä tarvetta poiketa, koska normaalisti asianosaisella on prosessin tultua vireille mahdollisuus muodostaa käsityksensä oikeussuojaan liittyvistä seikoista, kuten sopimuksen kohtuullisuudesta, ja lausua niistä tuomioistuimessa.³⁰ Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan aina toteudu riittävästi. Esimerkiksi kohtuullistamisperusteen, kuten toisesta osapuolesta riippuvaisen aseman, jatkuva vaikutus voi prosessin aikana käytännössä estää asianosaista vetoamasta perusteeseen. Vaitojan mukaan asianosaisen tahdonvapauden voimakas rajoittuminen tai se, että hän joutuisi varomaan oikeuksiensa puolustamista, saattaisivat olla vetoamisvelvollisuudesta poikkeamista ja virallistutkintaa puoltavia perusteita.³¹

Lisäksi asianosaisten välisen oikeussuhteen laatu ja itse prosessijärjestelmän toiminta voivat aiheuttaa esteitä oikeussuojan perusteisiin vetoamiselle. Asianosaisten prosessuaaliset resurssit voivat olla oikeussuojaa vaarantavalla tavalla epätasaiset: tällainen tilanne vallitsee tyypillisesti – Vaitojan esille nostamat esimerkit toistaakseni – *kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan tai niin sanotun institutionaalisen velkojan ja velallisenä olevan yksityishenkilön tai pienyrityksen välillä*.³² Myös aineellisen sääntelyn tulkinnanvaraisuus tai oikeussuojan muunlainen epävarmuus ja prosessuaaliset riskit, kuten oikeudenkäyntikulut ja vaadittavien esiintymisvalmiuksien puutteellisuus, nostavat kynnystä oikeuksiin vetoamiselle. Passiivisuus voi luonnollisesti johtua myös asianosaisen henki-

27. Esimerkiksi *Per Olof Ekelöf: Civilrätt och civilrättskipning*. Teoksessa *Festskrift till Jan Hellner*. Norstedts Juridik 1984 s. 229–252, s. 246.

28. *Vaitoja* 2014 s. 278 ss., *Virolainen* 1988 s. 333 ja *Ovaskainen* 1989 s. 93, 111 ja 114.

29. *Vaitoja* 2014 s. 266 ja 278.

30. Ks. argumentoinnista loc. cit. ja *Ovaskainen* 1989 s. 111 ja 114, joka tarkastelee pätemättömyys- ja kohtuullistamisperusteita.

31. *Vaitoja* 2014 s. 281.

32. *Vaitoja* 2014 s. 266 ss.

lökohtaisista syistä, kuten elämäntilanteesta tai sosiaalisista tai terveydellisistä syistä.

Vaitojen tarkastelu kohdistuu pääasiassa kontradiktoriseen menettelyyn, johon molemmat osapuolet osallistuvat. Edellä esitetyillä näkökohdilla on kuitenkin merkitystä myös silloin, kun asianosainen (vastaaja) ei osallistu oikeudenkäyntiin. Monien mainittujen näkökohtien merkitys jopa korostuu passiivisuustilanteissa, jolloin tuomioistuimella on arveltu olevan velvollisuus pitää viran puolesta huolta poissaolevan vastaajan intresseistä enemmän kuin asianosaisen ollessa läsnä.³³

2.4. Vastaajan passiivisuus

OK 5:13:n mukaan asia ratkaistaan valmistelua jatkamatta, jos vastaaja, jota on kehoitettu vastaamaan kirjallisesti asiassa, jossa sovinto on sallittu, ei ole antanut pyydettyä vastausta määräajassa. Kanne hyväksytään tällöin yksipuolisella tuomiolla. Siltä osin kuin kantaja on luopunut kanteesta tai se on selvästi perusteeton, kanne hylätään tuomiolla. OK 12:13:ssä säädetään vastaavasti, että jos vastaaja tällaisessa riita-asiassa jättää vastaamatta tai saapumatta istuntoon, asia ratkaistaan kantajan vaatimuksesta yksipuolisella tuomiolla tai hylätään siltä osin kuin kanne on selvästi perusteeton.

On esitetty, että vastaajan poissaollessa edes kantajan omaksi tappiokseen esille tuomia tosiasioita ei voitaisi tutkia vastaajan hyväksi ja kantajan vaatimusta ei voitaisi hylätä näyttöarvion perusteella – vain notorisesti väärät tai ilmeisen mahdottomat tosiseikat voitaisiin arvioida.³⁴ Vaitoja kuitenkin puoltaa vastaajan poissaolotilanteissa näytön puolesta kohtalaisen yksiselitteisten tosiseikkojen virallistutkintaa ainakin pakottavan sääntelyn soveltuessa.³⁵ Hänen mielestään asianosaisen aktiivinen suhtautumistapa ei kaipa prosessijärjestelmän erityistä tukea, sillä passiivisuus on rationaalista, jos asianosainen ei voi saada hyötyä prosessiin osallistumisesta. Toisaalta laajamittainen tosiasioiden virallistutkinta voisi Vaitojen mukaan käytännössä kuormittaa liikaa erityisesti summaarista menettelyä.

EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä on tuomioistuinten laajaa toimintavelvollisuutta vastaajan jäätyä passiiviseksi pidetty tarpeellisen tosiasiallisen kuluttajansuojan turvaamiseksi. Kuluttajat voivat esimerkiksi jättää vetoamatta

33. *Juha Lappalainen*: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutuissa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986 s. 397. Toisaalta on esitetty, ettei asianosaisen väittämistaakka saa poissaolon johdosta lieventyä; ks. *Jyrki Virolainen*: Väittämistaakasta vähäisen. Lakimies 1985 s. 973–1006, s. 997.

34. *Virolainen LM* 1985 s. 999 s. ja *Ovaskainen* 1989 s. 138. *Lappalaisen* mukaan (1986 s. 396 ss.) taas näyttöarvion perusteella voitaisiin hylätä kantajan ilmeisen perusteettomia vaatimuksia.

35. *Vaitoja* 2014 s. 284 ss.

sopimusehdon kohtuuttomuuteen joko tietämättömyyttään tai oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen vuoksi.³⁶

Savola on tarkastellut kriteeriä ”selvästi perusteeton”, johon kantajan vaatimusten hylkääminen vastaajan jäätyä passiiviseksi perustuu.³⁷ Savola vertaa tätä tilannetta kanteen myöntämisen reunaehtoihin ja erottaa selvästi perusteeton-kriteerin kattaman alueen laajuudessa (suppeimmasta laajimpaan) eroja sen mukaan, onko kyseessä haasteen epääminen (OK 5:6.2), alue, jolla vaatimuksen myöntäminen ei sido vai asian ratkaiseminen valmistelua jatkamatta (OK 5:13). Laajin vaatimuksen perusteettomuuden alue, vetoamista edellyttävä perusteettomuus, jää kriteerin soveltumisalueen ulkopuolelle.

3. Väittämistaakka ja kohtuuttomat sopimusehdot

3.1. Kuluttajaoikeudellinen ehtosääntely

Jos sopimuksen ehto on kuluttajan kannalta kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan KSL 4:1:n mukaan sovitella tai jättää se huomioon ottamatta. Sopimuksen ehtona pidetään myös vastikkeen määrää koskevaa sitoumusta. Jos ehto on sellainen, että sopimuksen jääminen voimaan muilta osin muuttumattomana ei ole ehdon sovittelun vuoksi kohtuullista, sopimusta voidaan sovitella muiltakin osin tai se voidaan määrätä raukeamaan.

Jos *vakioehto* on sopimusta tehtäessä vallinneissa olosuhteissa ollut kohtuuton, ei ehdon kohtuuttomuutta myöhemmin arvioitaessa saa kuluttajan vahingoksi ottaa huomioon olosuhteiden muuttumista (KSL 4:2.2). Jos vakioehdon sovittelu tai sen jättäminen huomioon ottamatta koskee sellaista ehtoa, joka hyvän tavan vastaisesti johtaa osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien huomattavaan epätasapainoon kuluttajan vahingoksi, sopimusta ei voida sovitella muilta osin. Tällöin sopimus jää voimaan muilta osin muuttumattomana, jos se sellaisenaan voi pysyä voimassa (KSL 4:2.3).

KSL:n kohtuullistamissäännös koskee kaikenlaisia elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisten sopimusten ehtoja, myös yksilöllisesti sovittuja ehtoja (paitsi

36. EU-tuomioistuimen tuomiot *Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores*, C-240/98, C-244/98, EU:C:2000:346, *Cofidis*, C-473/00, EU:C:2002:705, *Mostaza Claro*, C-168/05, EU:C:2006:675, *Pannon GSM*, C-243/08, EU:C:2009:350, *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615 ja *VB Pénzügyi Lízing*, C-137/08, EU:C:2010:659. Viivästyskorkoa ja luottokorkoa koskevia ratkaisuja ovat muun muassa määräys *Pohotovost*, C-76/10, EU:C:2010:685 ja tuomiot *Pereničová ja Perenič*, C-453/10, EU:C:2012:144 ja *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164.

37. *Savola* LM 2016 s. 60 ss.

edellä mainituin tavoin KSL 4:2), samoin kuin esimerkiksi hyödykkeen laatua tai ominaisuuksia koskevia sopimuksen pääehtoja.

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annettu neuvoston direktiivi 93/13/ETY (jäljempänä sopimusehtodirektiivi) koskee sellaisia *elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisiä sopimusehtoja, joista ei ole erikseen neuvoteltu*. Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan mukaan tällaista sopimusehtoa pidetään kohtuuttomana, jos se hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille. Direktiivin 6 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja että sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja.

Sopimusehtodirektiivi on vähimmäisdirektiivi, joka mahdollistaa tiukemman kansallisen sääntelyn kuluttajan eduksi samoin kuin sen, että sopimusehtojen kohtuuttomuutta arvioidaan kansallisten säännösten nojalla laajemmin kuin unionin säännökset edellyttävät. Direktiivin soveltamisala kattaa vain elinkeinonharjoittajan ennalta laatimat vakioehdot, nimenomaan vakiosopimusten liitännäisehdot, joista on esimerkkiluettelo direktiivin liitteenä. Sopimuksen olennaisten ehtojen kontrolli sitä vastoin on olennaisesti suppeampi: direktiivin 4 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusehtojen kohtuuttomuusarviointi ei saa koskea pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyyttä eikä vastineena toimitettavia palveluja ja tavaroita, jos ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.

Direktiivissä edellytetyn kohtuuttomuusarvioinnin ulkopuolelle jäävät siten erikseen sovitut sopimusehdot ja sellaiset sopimuksen pääkohteen määrittelyä ja hintaa koskevat ehdot, jotka on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. KSL:n kohtuullistamisäännöksissä ei ole näitä soveltamisrajoituksia.

Sopimusehtodirektiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan direktiivi ei koske ”pakollisia lakeja tai asetuksia heijastavia sopimusehtoja” – tällaisen kansallisen sääntelyn oletetaan täyttävän kohtuullisuusstandardin. Direktiivin johdanto-osan 13. perustelukappaleen mukaan pakottavilla säännöksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä myös tahdonvaltaisia säännöksiä, joita sovelletaan silloin, kun muusta järjestelystä ei ole sovittu. Direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle jäävät siten jäsenvaltioiden lakien ja asetusten säännökset samoin kuin sopimusehdot, joilla ei ole muutettu säännösten ulottuvuutta tai soveltamisalaa.³⁸ Tätä soveltamisalan rajausta on EU-tuomioistuimen mukaan tulkittava suppeasti ottaen huomioon direktiivin tavoite suojata kuluttajia. Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät siis vain ehdot, jotka heijastavat kansallisen oikeuden säännöksiä, jos näitä säännöksiä

38. Barclays Bank, C-280/13, EU:C:2014:279, 39–45 kohta.

sovelletaan sopimuspuolten välillä niiden tahdosta riippumatta tai suoraan lain nojalla silloin, kun sopimuspuolten välillä ei ole sovittu muusta järjestelystä.³⁹

3.2. Tuomioistuimen tutkimisvalta EU-kuluttajaprosessioikeudessa

Unionin oikeus ei yleisesti velvoita tuomioistuimia sivuuttamaan kansallisia menettelysäännöksiä, esimerkiksi ottamaan niiden vastaisesti esiin viran puolesta unionin säännökseen tai määräykseen perustuvaa vaatimusta tai seikkaa, kunhan asianosaisille annetaan tosiasiallinen mahdollisuus vedota siihen oikeudenkäynnissä.⁴⁰ Tuomioistuin voi kuitenkin toimia viran puolesta yleisen edun sitä vaatiessa.⁴¹

Esimerkiksi sopimusehtodirektiivin 6 artiklalla tavoiteltua päämäärää ei kuitenkaan EU-tuomioistuimen mukaan voitaisi saavuttaa, jos kuluttajan tulisi aina vedota ehdon kohtuuttomuuteen.⁴² EUT on katsonut, että sopimusehtodirektiivi perustuu yleiseen etuun ja että sen 6 artikla vastaa jäsenvaltioiden kansallisen oikeusjärjestyksen perusteisiin kuuluvia säännöksiä. Tällöin tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus on olemassa, jos kansallisen prosessioikeuden mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus viran puolesta tutkia näiden perusteiden mukaisuus.⁴³ *Mostaza Claro* -ratkaisussa velvollisuus tutkia oli jopa *pakottava*, kun taas *Asturcom*-ratkaisussa tutkiminen oli tehtävä vain, jos se kansallisten sääntöjen mukaan oli mahdollista.⁴⁴

EUT:n linjausten mukaan tutkimisvelvollisuus voi siis tulla kyseeseen tilanteissa, joissa yleinen etu edellyttää tuomioistuimen toimenpiteitä. Myös jos kansallisen prosessioikeuden mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus viran puolesta tutkia esimerkiksi julkisen intressin turvaaminen tai oikeusjärjestyksen perusteiden mukaisuus, tästä aiheutuu kyseisissä tapauksissa myös EU-oikeudellinen tutkimisvelvollisuus.⁴⁵

Summaarista maksamismääräysmenettelyä koskevassa asiassa EU-tuomioistuin on mennyt edellä todettuja linjauksia pitemmälle. Se on katsonut, että me-

39. RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, 26 kohta ja Kušionová C-34/13, EU:C:2014:2189, 76–79 kohta.

40. J. van der Weerd ym., C-222/05-C-225/05, EU:C:2007:318, 41 kohta.

41. Van Schijndel ja van Veen, 21 kohta ja sekä van der Weerd ym., 35 kohta. EU:n ja kansallisten menettelysääntöjen välisestä suhteesta kuluttajaprosessioikeudessa ja erityisesti kohtuuttomien sopimusehtojen kontrollissa ks. esim. *Oliver Gerstenberg*: Constitutional Reasoning in Private Law: The Role of the CJEU in Adjudicating Unfair Terms in Consumer Contracts. *European Law Journal* 2015 s. 599–621.

42. *Mostaza Claro*, 30 kohta.

43. *Mostaza Claro*, 37 kohta, *Asturcom Telecomunicaciones*, 51 kohta ja *Pannon GSM*, 26 kohta.

44. *Lenaerts et al.* 2014 s. 135 ja *Whittaker* 2013 s. 120–121. Ks. myös *Savola LM* 2016 s. 66.

45. Van Schijndel, 13–14 ja 21 kohta; *Asbeek Brusse*, C-488/11, EU:C:2013:341, 45–46 kohta; *Asturcom Telecomunicaciones*, 54 kohta.

nettelyjärjestelmä, jossa tuomioistuimen on (väittämistaakkasääntöjen vuoksi) mahdollonta arvioida viran puolesta ehtojen kohtuuttomuutta ennen varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä tai missään muussa menettelyn vaiheessa – vaikka sillä olisi jo käytettävissään kaikki arviointiin tarvittavat oikeudelliset seikat ja tosiseikat – vaarantaa sopimusehtodirektiivin tavoitteena olevan suojan tehokkuuden.⁴⁶

Kansallisilla tuomioistuimilla on EU-tuomioistuimen mukaan velvollisuus viran puolesta tutkia direktiivin soveltamisalaan kuuluvan sopimusehdon kohtuuttomuus, kun tuomioistuimella on käytössään tutkimisen edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat.⁴⁷ Tutkimisvelvollisuus ei riipu siitä, onko vastaaja vedonnut asemaansa kuluttajana tai sopimusehdon kohtuuttomuuteen. EUT on edellyttänyt, että tuomioistuimet täyttävät tutkimisvelvollisuutensa jopa *vastakaisista kansallisen oikeuden säännöistä huolimatta*.⁴⁸

3.3. Kuluttajaoikeudellisen ehtosääntelyn virallistuskinta

Vaitoja on kiinnittänyt paljon huomiota sopimuksen kohtuullistamista koskevaan väittämistaakkaan.⁴⁹ Hänen mukaansa tuomioistuin voi usein arvioida kohtuullisuutta ja sen kannalta relevantteja seikkoja esitetyn aineiston perusteella paremmin kuin asianosaiset ja normien soveltaminen edellyttäisi vain vetoamista. Pakottava sääntely tulisi Vaitojan mielestä ottaa keskusteluun viran puolesta, kun tuomioistuin melko varmasti tietää sääntelyyn kuuluvan tosiasian olevan olemassa.⁵⁰

Ellei vastaaja vastaa kanteeseen ja tuo esille sopimusehtojen kohtuuttomuutta, tuomioistuimen toimivaltaan ei yleensä ole katsottu kuuluvan, että se voisi viran puolesta ryhtyä tutkimaan kohtuullistamisen edellytyksiä.⁵¹ Kuitenkin, kuten Vaitoja⁵² huomauttaa, sopimuksen kohtuullisuus ei ole vain tosiasioita koskeva näyttökysymys, joka voitaisiin ratkaista todistustaakkasääntöjen mukaan, vaan sisältää huomattavasti oikeudellisia elementtejä. Kohtuullisuuden kriteerit, esimerkiksi yleinen hintataso, tosin saattavat olla näyttökysymyksiä. Itse kohtuullisuutta voidaan pitää *Ekelöfin* tarkoittamana *kompleksisena tosiasiana*, joka

46. Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, 53 kohta.

47. Mostaza Claro, 38 kohta, Asturcom Telecomunicaciones, 32 kohta, Pannon GSM, 32 kohta ja Aziz, 46 kohta.

48. Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, kohta 42.

49. Vaitoja 2014 esim. s. 253–294.

50. Op. cit. s. 269 ja 284.

51. Vaitoja 2014 s. 23 ja Virolainen JFT 2002 s. 202.

52. Vaitoja 2014 s. 72 ja 74.

koostuu useista tosiasiallisista olosuhteista.⁵³ Nämä olosuhteet puolestaan voivat kuulua vetoamisvelvollisuuden piiriin.

Niin sopimus- kuin prosessioikeudessa on katsottu, että pakottavan sääntelyn tarkoitamiin tosiasioihin sovelletaan väittämistaakkaa, eli niihin on vedottava.⁵⁴ On kuitenkin myös puollettu siviili- ja prosessioikeudellisen pakottavuuden tietynasteista samastamista, jolloin muun muassa *heikompa suojaava* kuluttajansuojasääntely voitaisiin ottaa viran puolesta huomioon.⁵⁵ Oikeustoimilaissa (228/1929, OikTL) säädetty korjaantumiskelpoiset pätemättömyysperusteet sitä vastoin jäisivät vetoamisvelvollisuuden piiriin, mutta *sopimuksentekohäiriön vakavuuden ja suojelutarkoituksen painavuuden* vuoksi törkeä pakko (OikTL 28 §) ja vajaavaltaisuus tulisi ottaa viran puolesta huomioon.⁵⁶

EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan asian kuuluminen direktiivien soveltamisalaan on arvioitava viran puolesta, ja tuomioistuimen on kansallisen oikeuden säännöksistä riippumatta selvitettävä, onko kyse vakiosopimusehdosta.⁵⁷ Kuluttaja-asemaan ei tarvitse vedota nimenomaisesti, vaan asia tulee arvioida viran puolesta käytössä olevien seikkojen valossa tai pyytämällä selvennystä.⁵⁸ Esimerkiksi sopimusehdon *tyyppikohtuuttomuus* ja *vakioehtoluonne* voisivat Vaitojan mielestä olla virallistutinnan indikaatio.⁵⁹

Kohtuuttoman sopimusehdon tutkimisvelvollisuutta ei Savolan mukaan voida kuitenkaan ilman lainsäädännöllistä tai EU-tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä johtuvaa tukea ulottaa laajemman vastaavan kansallisen kuluttajansuojasääntönsä tulkintaan, vaikka järjestelmien selkeys puoltaisikin samojen menettelysääntöjen käyttämistä.⁶⁰ Savola arvelee tutkimisvallan eriytyneen siten, että joissakin EU-oikeudellisissa asioissa edellytetään erityistä aktiivisuutta, mutta kansallisen lain perusteella kynnys on korkeampi ja perustuu aineellisen sääntelyn yksityiskohtiin.

Tapauksessa KKO 2015:76 (Ään.) velkoja oli haastehakemuksessa summaarisessa menettelyssä vaatinut kuluttaja-asemassa olevalta velalliselta riidattomina pitämiensä luottokorttisaatavien lisäksi perintäkuluja, joihin sisältyi velallisen kanssa tehdyn maksusuunnitelman purkamisesta kymmenen euroa. Vastaajan

53. *Per Olof Ekelöf*: Juridisk slutledning och terminologi. Tidskrift for Retsvidenskab (TfR) 1945 s. 211–272, s. 247.

54. Esimerkiksi *Mika Hemmo*: Sopimusoikeus I. 2. painos. Talentum 2003 s. 308, *Virolainen* 1988 s. 333, *Ovaskainen* 1989 s. 111 ss. ja *Vaitoja* 2014 s. 276.

55. *Tuula Ämmälä*: Sopimuksen pätemättömyyden korjaantumisesta. Oikeustoimilain pätemättömyysperusteita koskeva tutkimus. Talentum 1993 s. 149–154. Ks. myös *Vaitoja* 2014 s. 277.

56. *Ämmälä* 1993 s. 149–154.

57. Pénzügyi, 49 ja 51 kohta.

58. *Faber*, 40 ja 46 kohta.

59. *Vaitoja* loc. cit. Ks. myös *Ämmälä* 1993 s. 287 ss.

60. *Savola* LM 2016 s. 58. Hän viittaa myös perintälain soveltamista koskevaan ratkaisuun KKO 2015:76, jossa tuomioistuimen oma-aloitteinen tutkimisvalta ja -velvollisuus katsottiin Savolan mukaan suppeaksi.

jätettyä vastaamatta kanteeseen käräjäoikeus oli yksipuolisessa tuomiossa hyväksynyt vaatimukset muutoin mutta hylännyt tuomiossa maksusuunnitelman purkamisesta vaaditut perintäkulut. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. KKO katsoi mainitsemillaan perusteilla, että velkojan vaatimus maksusuunnitelman purkamisesta aiheutuneesta perintäkulusta ei ollut OK 5:13:n tarkoittamalla tavalla siten selvästi perusteeton, että käräjäoikeus olisi voinut viran puolesta hylätä sen.

Asiassa oli kysymys sellaisen saatavan perinnästä, joka perustuu sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan kuuluvaan sopimukseen. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvat lähtökohtaisesti kaikki elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välillä tehtyjen sopimusten ehdot, joita ei ole erikseen neuvoteltu. Kysymyksessä oleva perintäkuluera ei kuitenkaan esitetyn selvityksen valossa perustunut perintäkuluja koskevaan sopimukseen, vaan se oli sopimuksen perusteella velotun saatavan perimisessä syntynyt kuluerä. Asiakirjat eivät liioin antaneet perusteltua syytä otaksua perinnän perustuvan sopimusehtoihin ja siten vaatia kantajalta tarkempaa selvitystä kuluttajasopimuksen ehdoista. Unionin oikeudesta ei näin ollen ollut johdettavissa tavanmukaista laajempaa tuomioistuimen oma-aloitteista tutkimisvaltaa ja -velvollisuutta. Silloinkin, kun perimiskustannuksista on sovittu sopimusehdoin, direktiivin sovellettavuutta rajoittaa sen 1 artiklan 2 kohta, jonka mukaan sen säännökset eivät koske pakollisia lakeja tai asetuksia heijastavia sopimusehtoja. Tuomioistuimen tutkimisvaltaa ja -velvollisuutta oli arvioitava oikeudenkäymiskaaren säännösten perusteella perintälain pakottavat säännökset huomioon ottaen.

Ratkaisusta ilmenee Savolan mukaan, että kansalliseen säännökseen perustuvaa tutkimisvaltaa passiivisuustilanteessa voidaan pitää suppeana ainakin silloin, kun säännöksen tulkinnanvaraisuuden vuoksi kyse voi olla tahdonvaltaisesta seikasta.⁶¹ Pakottavan säännöksen ollessa selkeä aiempi varsin vakiintunut hovioikeuskäytäntö soveltuu hänen mukaansa edelleen, mutta ratkaisu saattaa supistaa etenkin eräissä käräjä- ja hovioikeuksissa sovellettua laajahkoa tutkimismahdollisuutta.

Ratkaisussa KKO 2015:60 (Ään., kohta 42) katsottiin, ettei tuomioistuimen tutkimisvelvollisuutta voida ilman lainsäädännöllistä tai unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuvaa tukea laajentaa tulkintateitse koskemaan kaikkia kuluttajasopimusten ehtoja. Savola tulkitsee tätä niin, että kansallisesti säädetty ymmärrettäviä ja selkeitäkin sopimusehtoja koskeva kohtuuttomuus ei ole niin selvästi lainvastaista (eli on tulkinnanvaraista), ettei nimenomaisen velvoitteen puuttuessa tutkiminen viran puolesta ollut perusteltua.⁶²

61. Savola LM 2016 s. 72.

62. Savola LM 2016 s. 59.

Kuitenkaan KKO:n kantaa ei Savolan mielestä tule ymmärtää siten, että kansallisen lain säännöstä ei milloinkaan voitaisi soveltaa viran puolesta.⁶³ Eräiden säännösten vastaisuus voi Savolan mukaan johtaa vahvemmin hylkäämiseen selvästi perusteettomana ja niitä tulee tutkia aktiivisemmin. Hän mainitsee tässä yhteydessä esimerkkinä *tunnetut ”ongelmatapaukset” luottosopimuksissa*. Toisissa tapauksissa tuomioistuimella ei olisi velvollisuutta selvittää asiaa viran puolesta, mutta kylläkin mahdollisuus tai jopa velvollisuus puuttumiseen, jos konkreettiset seikat ovat tiedossa (esimerkkinä OK 5:6.2:n mukaiset tilanteet).

EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön ja KKO:n ratkaisun 2015:60 voidaan olettaa herkistävän tuomioistuimia suorittamaan viran puolesta sopimusehtojen kohtuullisuusharkintaa. Tuoreena esimerkkinä on aihetta mainita Itä-Suomen hovioikeuden lainvoimainen ratkaisu vuodelta 2016.⁶⁴ Tapauksessa pikaluottoja myöntänyt rahoitusyhtiö oli asettanut luoton myöntämisen edellytykseksi, että luotolle annetaan takaus. Kuluttaja oli sitoutunut luoton ottamisen yhteydessä hyväksymillään vakiosopimuksilla rahoitusyhtiön yhteistyökumppaneiden tarjoamiin maksulliseen takauspalveluun ja siihen liitettyyn maksulliseen mobiilipalveluun. Velkojana oleva yhtiö oli kanteella vaatinut, että kuluttaja veloitetaan maksamaan mainittuihin takaus- ja mobiilipalveluihin liittyvät kustannukset. Kuluttaja ei ollut antanut kanteen johdosta vastausta. Käräjäoikeus hylkäsi vaatimukset OK 5:13:n nojalla selvästi perusteettomina.

Hovioikeus katsoi, että asiassa oli kysymys sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan kuuluvista elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisistä vakiosopimusehdoista, joiden kohtuuttomuutta tuomioistuimen oli arvioitava viran puolesta. Hovioikeus katsoi ratkaisusta ilmenevillä perusteilla, että luottosopimuksen edellyttämä maksullinen takauspalvelu siihen liittyvine mobiilipalveluineen oli kokonaisuudessaan kuluttajan kannalta kohtuuton. Koska kohtuuttomat ehdot eivät sitoneet kuluttajaa, hovioikeus katsoi, että velkojan vaatimukset korkosääntävään ja kuluineen tuli hylätä selvästi perusteettomina.

3.4. Erityisesti kuluttajaluottojen korkosääntelyn virallistutkinta

Viivästyskoron määrä koskevan KorkoL 4.1 §:n (846/2009) mukaan velan maksun viivästyessä velallisen on maksettava viivästyneelle määrälle vuotuista viivästyskorkoa, joka on seitsemän prosenttiyksikköä korkeampi kuin kulloinkin voimassa oleva lain 12 §:ssä tarkoitettu viitekorko. Jos 1 momentin mukaan määräytyvä viivästyskorko on alempi kuin velalle eräpäivää edeltäneeltä ajalta maksettava korko, viivästyskorkoa on maksettava saman perusteen mukaan kuin ennen eräpäivää. Jos velallisen sitoumus liittyy kulutusluottosopimukseen, vii-

63. Savola LM 2016 s. 71.

64. Ratkaisunumero 238, diaarinumero S 15/505, 28.4.2016.

västyskorkoa on kuitenkin maksettava saman perusteen mukaan kuin ennen eräpäivää enintään 180 vuorokauden ajan siitä, kun velka on kokonaisuudessaan erääntynyt. KorkoL 2.2 §:n mukaan sitoumus on tehoton siltä osin kuin velallinen olisi velvollinen maksamaan enemmän viivästyskorkoa kuin lain 4–11 §:ssä säädetään. Jos velallinen näissä tapauksissa on viivästyksen varalta sitoutunut viivästyskoron sijasta tai sen lisäksi maksamaan provisiota, palkkiota tai vastavaa suoritusta, sitoumus on tehoton siltä osin kuin viivästyskoron ja mainitun suorituksen yhteenlaskettu määrä ylittää lain 4–11 §:n mukaan lasketun koron.

Kuluttajaluottojen korkokattoa koskevan KSL 7:17a:n (207/2013) mukaan, jos luoton määrä tai luottoraja on alle 2 000 euroa, luottosopimuksen mukainen luoton todellinen vuosikorko saa olla enintään KorkoL 12 §:ssä tarkoitettu viitekorko lisättynä 50 prosenttiyksiköllä. Tämäkin säännös on KSL 7:5:n mukaan pakottava.

Tapauksessa KKO 2015:60 velkoja oli kanteella vaatinut, että kuluttaja veloitetaan maksamaan kulutusluoton pääoman ohella 118,80 prosentin suuruista viivästyskorkoa. Viivästyskorkovaatimus perustui KorkoL 4.2 §:ään, jonka mukaan viivästyskorkoa oli määräajan suoritettava luottoaikaisen koron suuruisena. KSL 7:17a:ssä säädetty korkokatto ei soveltunut tapaukseen, koska luottorajan suuruus oli 2 000 euroa. Vastaaja ei vastannut kanteeseen. Unionin oikeuden perusteella korkein oikeus katsoi, että tuomioistuimilla oli velvollisuus viran puolesta tutkia, perustuiko vaatimus sopimusehtodirektiivissä tarkoitettuun kohtuuttomaan vakioehtoon kuluttajasopimuksessa.

Lain säännöstä tai vain lain sisällön toistavaa sopimuskohtaa ei KKO:n mukaan voida kohtuullistaa kotimaisen lainsäädännön eikä myöskään sopimusehtodirektiivin nojalla, vaikka siinä olisi kysymys direktiivin liitteessä mainitusta liitännäisvelvoitteesta. Esimerkiksi viittaus KorkoL:n viivästyskorkosäännöksiin ei ratkaisun KKO 2015:60 perustelujen mukaan ollut sellainen sopimusehto, jota voitaisiin kohtuullistaa: KKO:n enemmistö katsoi, että luottokorkoon sidottu viivästyskorko oli sopimuksen olennainen ehto. Vähemmistö tosin oli sitä mieltä, että viivästyskorko oli liitännäinen ehto siitä riippumatta, että luottokorko vaikutti sen määräytymiseen.

KorkoL 4 §:ssä säädettyjen kahden erilaisen viivästyskoron soveltaminen ei KKO:n mukaan edellytä sopijapuolten välistä sopimusehtoa viivästyskoron suorittamisvelvollisuudesta. KKO katsoi, että viivästyskorko ei tässä tapauksessa perustunut sopimusehtoon, vaan se oli KorkoL 4.2 §:n mukaisella tavalla seurausta sovitusta luottokorosta. Kun luottokorkoa koskevat vakioehdot kuuluvat sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan, KorkoL 4.2 §:ään perustuvan viivästyskoron kohtuuttomuutta voitiin arvioida luottokorkoa koskevan sääntelyn perusteella. KKO katsoi, ettei luottokorkoa koskevia vakioehtoja ollut laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi ja että ne olivat kuluttajan kannalta kohtuuttomia. Kohtuuttomat ehdot eivät sitoneet kuluttajaa. Tämän johdosta vaatimus viivästyskorosta oli selvästi perusteeton.

KKO siis katsoi, että OK 5:13:ää ja 12:13:ää on perusteltua tulkita niin, että niissä tarkoitettuna selvästi perusteettomana ja viran puolesta hylättävänä pidetään myös sellaista kannevaatimusta, joka perustuu sopimusehtodirektiivin vastaiseen kohtuuttomaan sopimusehtoon. Kun tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus sopimusehtodirektiivin osalta ei tämän mukaisesti riipu kuluttajan esittämistä väitteistä, se on poikkeus väittämistaakasta eli OK 24:3:ään sisältyvästä säännöstä, jonka mukaan tuomioistuin ei saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Tutkimisvelvollisuuteen ei KKO:n mukaan vaikuta se, onko kuluttaja paikalla oikeudenkäynnissä vai onko hän pysytellyt kokonaan passiivisena.

Savola arvelee ratkaisun KKO 2015:60 vaikuttaneen kärjäoikeuksissa erittäin merkittävällä tavalla.⁶⁵ Koska ratkaisun oikeusohje edellyttää tuomioistuimelta monenlaista ja monimutkaista arviointia, on oletettavaa, että kaikki tietyn prosenttimäärän ylittävät viivästysseuraamukset tai -maksut joutuvat lähemmän tarkastelun kohteeksi.

4. Kiskonta: pätemättömyys ja rangaistavuus erityisesti kuluttajaluottojen kannalta

4.1. Kiskonnan siviili- ja rikosoikeudellinen sääntely

Kulutusluottojen korkovalvonnassa sopimusehtojen kohtuullistamiseen vaikuttaa edellä esitettyjen perusteiden lisäksi klassinen *kiskontakielto*, jolla on sekä siviili- että rikosoikeudellisia implikaatioita. Kuten kohtuullistamisella, myös kiskomisen sääntelyllä puututaan sopimussuoritusten epätasapainoon eli siihen, että toisen osapuolen suoritus on olennaisesti arvokkaampi tai rasittavampi kuin toisen eikä tähän ole riskinotosta johtuvaa tai muuta hyväksyttävää perustetta.⁶⁶ Kiskominen jaotellaan oikeudellisesti suhteettomien korkojen vaatimiseen luotonannossa (luottokiskonta) ja muunlaiseen suoritusten epätasapainoon (esinekiskonta).⁶⁷

Siviilioikeudessa kiskominen muodostaa OikTL:ssa (31.1 §) säännellyn pätemättömyysperusteen: jos joku, käyttäen hyväkseen toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa, on ottanut tai

65. Savola 2016 s. 71.

66. Hemmo 2003 s. 364.

67. Kiskonnan erityissääntely on kehittynyt koronoton kieltoa tai sallittavuutta koskevassa keskustelussa, jota aikojen kuluessa on käyty erilaisia uskonnollisia, kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia taustoja edustavissa oikeusjärjestyksissä. Ks. kattavasti Hannu Tolonen: Koroko, raha ja sopimus. Lakimiesliiton Kustannus 1992.

edustanut itselleen aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt, tahi josta mitään vastiketta ei ole suoritettava, ei täten syntynyt oikeustoimi sidos sitä, jonka etua on loukattu. Kiskominen kuuluu niihin pätemättömyysperusteisiin, joita ei ole otettu huomioon viran puolesta, ja kyseessä on korjaantumiskelpoinen pätemättömyys.⁶⁸

Koron kohtuullisuusarvioon vaikuttavat muun muassa vastaavissa luotoissa vallitseva korkotaso, luoton käyttötarkoitus ja luoton voimassaoloaika: lyhytaikaisessa luototuksessa voidaan usein sallia korkeampi korkokanta kuin pitkäaikaisessa.⁶⁹ Kiskominen sopimuksen pätemättömyysperusteena edellyttää kohteen heikkoa asemaa ja tämän aseman hyväksikäyttöä. Kuluttajaluotoissa tämä asetelma on usein osapuolten voimaepätasapainon vuoksi selvempi kuin muussa luotonannossa, ja luotonottajan ”pula, ymmärtämättömyys, kevytmielisyys tai luotonantajasta riippuvainen asema” on tyypillisesti erityisen selvä niin sanotuissa *pikaluotoissa*. Toisaalta pikaluotot ovat tyypillisesti erityislaatuista luotonantoa myös muun muassa luottoriskin suuruuden vuoksi. Riskiasiakkailta on pakottavan korkosääntelyn puitteissa sallittua periä normaalia korkeampaa korkoa, tai hänen kanssaan voidaan sopia muuten tavallista ankarammista ehdoista. Vakuudettomassa luotonannossa hyväksytään yleensäkin korkeampi korko kuin turvaavaa vakuutta vastaan myönnettyissä luotoissa, ja velallisen taloudelliseen asemaan voi liittyä erilaisia luottoriskisiä lisääviä tekijöitä.⁷⁰

Rikoslain (39/1889, RL) 36:6:n (845/2009) 1 momentissa säädetään niin sanotusta esinekiskonnasta. Lainkohdan mukaan se, joka käyttämällä hyväksi toisen taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen, on tuomittava *kiskonnasta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiskonnasta tuomitaan lainkohdan 2 momentin mukaan (luottokiskonta) myös se, joka luotonannossa ottaa tai edustaa itselleen tai toiselle korkoa tai muuta taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa luotonantajan suoritukseen ottaen huomioon: (1) myönnetyn luoton määrä, luottoaika ja luottosopimuksen muut ehdot, (2) myönnettyyn luottoon liittyvä luottoriski, (3) kulut luotonantajan sellaisista toimista, jotka kuuluvat huolelliseen luotonmyöntömenettelyyn, (4) luoton rahoittamisesta aiheutuneet tavanomaiset kulut ja (5) luottotoiminnan tavanomaiset yleiskulut.

RL 36:7:n (769/1990) mukaan kyseessä on törkeä kiskonta, jos kiskonnassa (1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä, (2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen

68. *Hemmo* 2003 s. 368. Ks. myös *Ämmälä* 1993 s. 51 ss.

69. Ks. yleisesti korkotason sääntelystä *Sakari Wuolijoki – Mika Hemmo: Pankkioikeus. 2., uud. painos. Talentum 2013 s. 208.*

70. *Wuolijoki – Hemmo* 2013 s. 208.

tuntuva vahinkoa, (3) rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa tai (4) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja kiskonta on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeän kiskontan rangaistusasteikko on neljästä kuukaudesta neljään vuotta vankeutta.

Kiskontarikokset ovat virallisen syytteen alaisia.

Esinekiskonnasta poiketen luottokiskontan rangaistavuus ei edellytä, että luottoasiakas olisi hädänalaisessa tai muussa esinekiskontasäännöksessä tarkoitettussa tilassa. Riittää, että korko voidaan selvästi havaita kohtuuttoman suureksi.⁷¹ Koron kohtuuttomuusarviointi on tehtävä tapauskohtaisesti. Huomioon on otettava luotonantajan riski, jolla voidaan perustella tavanomaisen pankkikoron ylittämistä etenkin silloin, kun luotolla ei ole vakuuksia tai luotonsaajalla on luottorekisterimerkintöjä. Huomioon on otettava myös se, että rahoitusyhtiöt perivät säännönmukaisesti korkeampaa korkoa kuin pankit. Myös lainan suuruus ja maksuaika vaikuttavat kohtuuttomuusarvostelussa: pienellä ja lyhyeksi ajaksi otetulla luotolla on yleensä korkeampi korko kuin pitkäaikaisella suurella lainalla.⁷²

Luottokiskontan tunnusmerkistön täyttyminen perustuu laissa mainittujen kriteerien *kokonaisarviointiin*.⁷³ Tällöin tulisi huomiota kiinnittää muun muassa luoton määrään, luottoaikaan, luottosopimuksen muihin ehtoihin, mahdollisiin vakuuksiin, luottoriskiin, huolelliseen luotonmyöntömenettelyyn liittyviin kuluihin kuten osoite- ja luottotietojen tarkistamiseen, vakuuksien arvioimiseen sekä lainanhakijan henkilöllisyyden todentamiseen. Luoton rahoittamisesta aiheutuneita tavanomaisia kuluja ovat markkinakorkojen muutoksista aiheutuvat rahoituskulut ja luottotoiminnan tavanomaisia yleiskuluja muun muassa markkinointi- ja henkilöstökulut sekä toimitilojen vuokra- ja hoitokulut.⁷⁴

Aikaisemmin luottokiskonnasta säädettiin RL 38:10.2:ssa. Lainkohdan mukaan kyseessä oli rangaistava kiskominen, ”jos luottolaitos tai joku muu on muuten velanannossa ottanut korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä käyvän koron”. Tämän mukaan sallittu ylin korkokanta seurasi pankkien korkokäytäntöä ja siten raha- ja luottotalouden

71. Ari-Matti Nuutila – Martti Majanen: RL 36 luku: Petos ja muu epärehellisyys. Teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä et al.: Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 3., uudistettu painos. WSOYpro 2009 s. 973–1006, s. 1003.*

72. Nuutila – Majanen 2009 s. 1003.

73. HE 64/2009 vp laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, rikoslain 36 luvun 6 §:n ja korkolain 4 §:n muuttamisesta s. 26 ss.

74. Ibid.

vaihteluja. Tätä sääntelymallia edusti vielä vuodelta 1990 oleva kiskontasäännös RL 36:6.2 (769/1990).⁷⁵

Säännös ei *Aurejärven* mukaan koskenut kaikkia luottoja: jos laina oli annettu sellaisissa oloissa, joissa mikään rahalaitos ei (esimerkiksi tappionvaaran vuoksi) olisi lainkaan myöntänyt luottoa, RL 38:10.2 ei olisi soveltunut.⁷⁶ Tämä soveltuvuuden rajoitus ei ymmärtääkseni koske säännöksen nykyistä versiota, jossa sääntelyä ei enää sidota yhtä kiinteästi luottolaitostoimintaan. Säännös erosi nykyisestä myös sen vuoksi, että luottolaitosten ”käypä korko” määräytyi Suomen Pankin korkopolitiikan eikä markkinakorkojen mukaan. *Aurejärven* mukaan (aikaisemman) kiskontasäännöksen nojalla saatiin korolle vain väljät ohjeet.⁷⁷

4.2. Pikaluottojen korkokontrolli ja kiskontasääntely

Kuluttajaluottokorkojen sääntely ja kontrolli ovat kohdanneet globalistuvien rahoitusmarkkinoiden soveltamisympäristössä haasteita, joihin on ollut hankala vastata aikaisempien kiskontaan ja kohtuullistamiseen perustuvien keinojen avulla.⁷⁸ Silmiinpistävä epäsuhta näyttäisi vallitsevan esimerkiksi edellä tarkastellussa tapauksessa KKO 2015:60 esiintyneen huomattavan korkean korkokannan (118,8 %) oikeudellisen käsittelyn ja perinteisen siviili- ja rikosoikeudellisen argumentoinnin välillä. Perinteisesti pätemättömyyden aiheuttavan siviilioikeudellisen kiskomisen ja rangaistavan kiskonnin soveltamiskynnyksen muodostava korkotaso on ollut olennaisesti matalammalla. Markkinoiden, viitekorkojen, tarjottavien luottojen, niiden käyttötarkoitusten, sopimuksentekotilanteiden, asiakkaiden ominaisuuksien ja muiden asiaan vaikuttavien piirteiden – jopa pikaluottoihin liittyvien luottoriskien – olennaiset muutoksetkin huomioon ottaen kyse on valtavasta suuruusluokkaerosta.

Merkillepantavaa on se, että *kiskomisproblematiikka* ei pikaluottojen oikeudellisessa arvioinnissa (esimerkiksi KKO 2015:60) ole noussut laajemmin esille.⁷⁹ Tällaista korkokontrollin muutosta ei selitä luotonantoa ja kuluttajaluottoja koskevien sääntöjen kehitys. Siviili- ja kuluttajaoikeudellisessa sääntelyssä

75. Vanhan kiskontasäännöksen tulkinnasta ja soveltamisesta ks. *Mikael Livson*: Kiskomisrikos (RL 38:10). Suomalainen Lakimiesyhdistys 1960 s. 58 ss.

76. *Erkki Aurejärvi*: Luotto- ja maksuvälineet. *Condictio* 1986 s. 64. Ks. myös *Livson* 1960 s. 59 s.

77. *Aurejärvi* 1986 s. 64.

78. Korkokontrollin perinteisistä välineistä ks. *Erkki Aurejärvi – Mika Hemmo*: Velvoiteoikeuden oppikirja. 2. painos. *Condictio* 1998 s. 56 ss. ja *Aurejärvi* 1986 s. 64 s. Erityisesti kuluttajille suunnattujen pikaluottojen sääntelyyn liittyvistä kysymyksistä ks. *Kalle Määttä*: Pikaluottojen sääntely oikeustaloustieteellisestä näkökulmasta. *Lakimies* 2010 s. 265–279.

79. Kiskontarikosta koskeva oikeuskäytäntö on tosin yleisestikin jäänyt viime aikoina vähäiseksi. Ks. *Jussi Tapani*: Kiskontarikokset: luottokiskonta. *Lakimies* 2010 s. 517–536, s. 518. Kiskonnasta ei Tapanin mukaan ollut löydettävissä yhtään korkeimman oikeuden tai hovioikeuden

asetetaan sallitulle korkotasolle rajoja KorkoL 4 §:ssä ja KSL 7:17a:ssä. Edellisessä lainkohdassa vahvistetaan vuotuisen viivästyskoron määräksi lain 12 §:ssä tarkoitettu viitekorko lisätynä seitsemällä prosenttiyksiköllä. Jälkimmäisen lainkohdan mukaan taas alle 2 000 euron määräisten kuluttajaluottojen todellinen vuosikorko saa olla enintään KorkoL 12 §:ssä tarkoitettu viitekorko lisätynä 50 prosenttiyksiköllä. Kummastakaan lainkohdasta ei voida johtaa sellaista muutosta korkosääntelyn perusteisiin, jota oikeuskäytännön kehitys näyttää ilmentävän.

Kiskomisen jääminen sivuosaan kuluttajaluottojen korkokontrollissa on erityisen ongelmallista, kun rikoslain kiskontasäännöstä (RL 36:6) on uudistettu vuonna 2010 pääasiassa juuri kuluttajille suunnattuja pikaluottoja silmälläpitäen.⁸⁰ Oikeudellisessa argumentoinnissa ei liioin ole korkokontrollin muutokseen kiinnitetty paljonkaan huomiota. *Tapani* tarkastelee kuitenkin luottokiskonnan kriteerien soveltumista pikaluottoihin ja pohtii (epäilevään sävyyn) kiskontasääntelyn soveltuvuutta pikaluottojen oikeudelliseen käsittelyyn.⁸¹ Samalla kannalla ovat *Pönkä* ja *Parkkali*.⁸² Liioin *Määttä* mukaan kiskonnan tunnusmerkistön täytyminen ei voi tapahtua kovin helposti. KSL mahdollistaa kohtuuttomien lainaehtojen sovittelun, ja kiskontasääntelyn soveltaminen on hänen mielestään vasta viimesijainen keino.⁸³ Ottaen huomioon kiskontasääntelyyn liittyvät julkiset intressit viimeksimainitusta johtopäätöksestä voidaan kuitenkin olla myös eri mieltä.⁸⁴

Pönkä ja Parkkali pitävät kyseenalaisena myös OikTL:n kiskontasäännöksen soveltuvuutta pikaluottotoimintaan.⁸⁵ OikTL 31 §:n ”käyttäen hyväkseen”-ilmaisun voidaan heidän mielestään nimittäin katsoa sisältävän edellytyksen toimijan vilpillisyydestä. Koska pikaluottoyhtiöt harjoittavat anonyymia luotonantotoimintaa, ne eivät edes tule tietoisiksi luotonottajan henkilökohtaisista olosuhteista. Mielestäni kuitenkin juuri se seikka, että luotonantaja ei tutustu luotonottajan henkilökohtaisiin olosuhteisiin, on erityisen voimakas indisio toisen osapuolen heikon aseman hyväksikäytölle ja OikTL 31 §:n soveltamiselle.

Kuluttajille markkinoitavien pikaluottojen korkotasoa voidaan koettaa arvioida määrältään ja ehdoiltaan vertailukelpoisten tuotteiden ja niiden todellisten vuosikorkojen perusteella. Luottolaitosten markkinoimien vakuudettomien 2 000

julkaistua ratkaisua 1.1.1991 jälkeiseltä ajalta. Kiskonnasta ei ollut annettu myöskään yhtään KKO:n julkaisematonta ratkaisua..

80. Ks. säännöksestä HE 64/2009 vp s. 26 ss., *Tapani* LM 2010 s. 525 ss. ja *Wuolijoki – Hemmo* 2013 s. 208.

81. *Tapani* LM 2010 s. 523 s. ja 536. Kiskontaperusteeseen viitataan lyhyesti myös teoksessa *Wuolijoki – Hemmo* 2013 s. 208.

82. *Ville Pönkä – Eeva-Leena Parkkali*: Pikaluottojen oikeudelliset ongelmat. *Defensor Legis* 2010 s. 585–605, s. 597–598.

83. *Määttä* LM 2010 s. 274.

84. Ks. kiskontasääntelyn yhteiskunnallisista ja taloudellisista liittymistä esimerkiksi *Tapani* LM 2010 s. 519 ss.

85. *Pönkä – Parkkali* DL 2010 s. 597.

euron suuruisien kulutusluottojen ilmoitetut todelliset vuosikorot elokuussa 2016 ovat olleet yleensä alle 15 %. Näiden tuotteiden vertailtavuutta kuluttajaluottoyritysten tuotteiden kanssa voivat toki vähentää luottosuhteen osapuoliin liittyvät erot, kuten pankkien koko, liiketoiminta ja voimavarat, kuluttajaluottojen asema pankeille tuloksen kannalta vähäisenä sivuliiketoimintana ja pankkien vähäiset kustannukset omien asiakkaiden luottokelpoisuuden arvioinnista.⁸⁶ Silti on vaikea arvioida, missä määrin tällaiset tekijät voivat selittää aikaisempiin standardeihin täysin suhteutumattomia korkotasoja.

Tapani tuo esille pikaluottoihin liittyviä piirteitä, jotka erottavat ne esimerkiksi luottolaitosten vastaavista rahoitustuotteista ja vaikuttavat kiskontasääntelyn soveltamista vastaan.⁸⁷ Näihin piirteisiin kuuluvat pikaluoton vakuudettomuus ja henkilökohtaisen ”konttoriasioinnin” puuttuminen eli luotonsaannin *helpous* ja *vaivattomuus*. Todellinen vuosikorko ja vuotuinen korko ovat myös *vertailukelvottomia*: lainan todellista vuosikorkoa ei ole perusteltua käyttää lainamääriltään, laina-ajaltaan ja muilta lainaehdoiltaan poikkeavien lainojen vertailuun, sillä vuosikorot muodostuvat tyypillisesti sitä suuremmiksi, mitä pienempi on lainasumma ja mitä lyhyempi on laina-aika. Lisäksi vastaavanlainen luotonantotoiminta puuttuu pankeilta, sillä niillä ei ole pikaluottoihin rinnastettavaa luotonantoa.⁸⁸

Esille tuotujen erojen merkitystä ei ilman lähempää tarkastelua voida kiistää. Kuitenkin nimenomaisen lainsäädännön sivuuttaminen niiden ilmiöiden oikeudellisessa käsittelyssä, joiden sääntelyyn säännös on tarkoitettu, edellyttäisi säännöksen soveltuvuuden pohdintaa ja erityisiä perusteluja, jotka ovat jääneet pääosin puuttumaan pikaluottoja koskevassa oikeudellisessa arvioinnissa. Tämä anomalia on erityisen huomattava, kun kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos. Aikaisemman ja tämänhetkisen ajattelun välistä epäsuhtaa korostaa se, että *korkosääntelyn perinteisiä argumentteja ja nimenomaan kiskontasäännöstä on sovellettu aikana, jolloin markkinakorot ovat olleet olennaisesti korkeammat kuin nyt*.

Esimerkiksi Aurejärvi viittaa (vuonna 1986) kahteen painettuun velkakirjalomakkeeseen, joista toisessa korko on määritelty 6 prosenttiyksikköä Suomen Pankin peruskorkoa ylemmäksi ja toisessa 16 prosentiksi, ja toteaa, että markkinoilla sovellettavat korot ovat olleet noin 14–15,5 %.⁸⁹ Hänen mukaansa näitä määriä ei saataisi samanlaisessa luotonannossa ”huomattavasti ylittää” (tässä

86. Ks. Espoon käräjäoikeuden kansliatuomio 30.6.2016 (16/10217; E 15/17/122) s. 3 ja 5 (asianosaisten keskustelu). Kantajana olleen kuluttajaluottoyrityksen mukaan alle 2 000 euron kuluttajaluottojen myöntäminen oli loppunut kuluttajaluottoyritysten toimesta korkokaton säätämisen jälkeen, koska pienten luottojen myyminen alle 50,5 prosentin korvausta vastaan oli kannattamatonta pelkästään kuluttajaluottoja myöntäville yrityksille.

87. *Tapani* LM 2010 s. 523 ss.

88. Myöskään *Mätän* (LM 2010 s. 271) mukaan pikaluotot eivät ole substituutteja esimerkiksi asuntolainoille.

89. *Aurejärvi* 1986 s. 64 s.

viitataan rikoslain kiskontasäännökseen RL 38:10 silloisessa muodossaan; ks. edellä). Käyvän koron huomattava ylitys on Aurejärven mukaan tulkinnanvarainen asia. Hän viittaa ratkaisuun KKO 1957 II 38: hieman yli 14 %:n korkoa vuonna 1954 myönnetystä luotosta ei pidetty RL 38:10:ssä säänneltynä ylikorkona, kun pankkien käypä korko vastaavasta lainasta oli tuona aikana 8 %. Aurejärvi toteaa KKO:n siis hyväksyneen koron, joka oli ”miltei kaksinkertainen käypään korkoon verrattuna”. Ratkaisuissa 1934 II 279 ja II 453 taas oli asetettu koron yläraja 12 %:iin ja tapauksessa 1943 II 79 jopa katsottiin vuonna 1930 annettua 20 000 markan velkakirjaan liitetty 10 %:n korkoehto kohtuuttomaksi ja alennettiin 6 %:iin. Päätös oli kuitenkin johtunut velkasitoumuksen syntyoloista: velallinen oli mennyt osittain väärinkäsityksensä vuoksi vastuuseen toisen ottamasta velasta. Ratkaisussa KKO 1949 II 235 pidettiin lyhytaikaisissa lainoissa vaadittua 20 %:n korkoa kiskontana.⁹⁰

Ruotsalaisessa tapauksessa NJA 1995 s. 430 pikaluottoyhtiön perimä todellinen vuosikorko oli ollut yli 120 %. Ruotsin korkeimman oikeuden mukaan todellista vuosikorkoa ei voida asettaa arviointiperusteeksi selvitettäessä tunnusmerkistön täyttymistä. Huomioon on otettava ennen kaikkea lainan määrä, laina-aika ja lainaehojen muodostama kokonaisuus, minkä lisäksi vaikutusta on luottoriskillä ja luotonantajalle rahoituksen hankkimisesta syntyvillä kustannuksilla. Syytetyn saaman taloudellisen edun katsottiin olleen kuitenkin ilmeisessä epäsuhteessa vastikkeeseen, joten hänet tuomittiin rangaistukseen koronkiskonnasta.⁹¹

Edellä mainittujen esimerkkien suhteuttaminen nykyiseen korkosääntelyyn edellyttäisi muun muassa markkinakorkojen sekä korkosääntelyn ja siinä sovellettujen viitekorkojen kehityksen huomioonottamista. Mutta ilman tällaista tarkasteluakin voidaan huomata kiskontanäkökulman olemattomaksi vähentynyt merkitys korkosääntelyn perusteena.⁹² Tällainen kehitys edellyttäisi mielestäni nimenomaisia perusteita, joita nyt on oikeudellisesta argumentoinnista vaikea löytää.

90. Loc. cit. Kuvaava on myös paljon myöhemmältä ajalta oleva sitaatti (*Mika Hemmo*: Pankkioikeus. Lakimiesliiton Kustannus 2001 s. 115 alav. 8): ”Kuluttajille suunnatuissa vakuudettomissa kulutusluotoissa tavataan hyvinkin korkeita korkokantoja. Pankkien ja niiden rahoitusyhtiöiden perimät todelliset vuosikorot voivat nousta 20 %:n paikoille ja ylikin. Vieläkin korkeampia tarjouksia tunnetaan. Esimerkiksi eräs postimyyntiyhtiö on vuonna 2000 tarjonnut kulutusluottoja 27,6 %:n todellisella vuosikorolla. Kyseisten rahoitustuotteiden luottoriski on ilmeisesti siinä määrin suuri, että sen kompensointi edellyttää varsin korkeaa korkoa, jos vertailukohtana pidetään esimerkiksi vakuuksia vastaan myönnettäviä kuluttajaluottoja.”

91. *Aurejärvi*, loc. cit.

92. Edellä tarkastellussa tapauksessa KKO 2015:60 hovioikeus kuitenkin oli todennut, että kiskontaa koskevassa RL 36:6:ssä säädetään rangaistavaksi sellainen korkotaso, joka on selvästi epäsuhteessa luotonantajan suoritukseen ottaen huomioon luottomäärä, luottoehdot, kulut ja luottoriski.

Kiskontasääntelyn soveltamisella voisi myös olla laajempaa merkitystä kuluttajaluottosääntelyllä tavoitellun oikeussuojan toteuttamisessa. Tämä liittyy kiskontasääntelyn taustalla olevaan julkiseen intressiin, joka voi puoltaa säännösten virallisvalvontaa.⁹³

4.3. Kiskontasääntely ja tuomioistuimen tutkimisvalta

EU-säännöksiä laajempien kansallisten suojasäännösten virallistutkiminnan on edellä (jaksot 3.2.–3.4.) todettu useissa tapauksissa edellyttävän julkista intressiä, jonka on siis katsottu vaikuttavan väittämistaakan soveltamiseen. Julkiseen intressiin on rinnastettu se, että jutun ratkaisu vaikuttaa merkittävästi muihinkin kuin asianosaisiin tai asianosaisella on *erityisen suuri suojelun tarve*.⁹⁴

Esimerkiksi sopimusehtodirektiivin 6 artiklalla tavoiteltua päämäärää ei EU-tuomioistuimen mukaan voitaisi saavuttaa, jos kuluttajan tulisi aina vedota ehdon kohtuuttomuuteen.⁹⁵ Unionin tuomioistuin on katsonut, että sopimusehtodirektiivi perustuu yleiseen etuun ja että sen 6 artikla vastaa jäsenvaltioiden kansallisen oikeusjärjestyksen perusteisiin kuuluvia säännöksiä, jolloin tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus on olemassa, jos kansallisen prosessioikeuden mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus viran puolesta tutkia näiden perusteiden mukaisuus.⁹⁶ *Mostaza Claro* -ratkaisussa velvollisuus tutkia oli *pakottava*, kun taas *Asturcom*-ratkaisussa tutkiminen oli tehtävä vain, jos se kansallisten sääntöjen mukaan oli mahdollista.⁹⁷

EUT:n linjausten mukaan tutkimisvelvollisuus voi siis tulla kyseeseen tilanteissa, joissa yleinen etu edellyttää tuomioistuimen toimenpiteitä. Jos kansallisen prosessioikeuden mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus viran puolesta tutkia esimerkiksi julkisen intressin turvaaminen tai oikeusjärjestyksen perusteiden mukaisuus, tästä aiheutuu kyseisissä tapauksissa myös EU-oikeudellinen tutkimisvelvollisuus.⁹⁸

Kiskontanäkökulma voi tuoda kuluttajaluottojen korkovalvontaan lisäperusteen, joka mahdollistaa tuomioistuimelle oikeussuojan toteuttamiseksi tarvittavan tutkimisvallan. Kiskontaan liittyvää *julkista intressiä* ilmentää erityisesti toiminnan *kriminalisointi, vieläpä virallisen syytteen alaisessa muodossa*. Tämä

93. Ks. kiskontasääntelyn yhteiskunnallisista ja taloudellisista liittymistä esimerkiksi *Tapani* LM 2010 s. 519 ss.

94. *Ovaskainen* 1989 s. 89 s. ja *Virolainen* 1995 s. 286.

95. *Mostaza Claro*, 30 kohta.

96. *Mostaza Claro*, 37 kohta, *Asturcom Telecomunicaciones*, 51 kohta ja *Pannon GSM*, 26 kohta.

97. *Lenaerts et al.* 2014 s. 135; *Whittaker* 2013 s. 120–121. Ks. myös *Savola* LM 2016 s. 66.

98. *Van Schijndel*, 13–14 ja 21 kohta; *Asbeek Brusse*, 45–46 kohta; *Asturcom Telecomunicaciones*, 54 kohta.

ilmentää myös toista edellä mainittua virallistutkinnan perustetta, *erityisen suurta oikeussuojan tarvetta*.

Kiskonnan perusteina olevat tosiseikat ovat samoja, joihin sopimusehtodirektiivin ja kansallisten kohtuullistamissäännösten soveltaminen perustuu. Näiden seikkojen virallistutkinta mahdollistaa myös *kohtuullistamissäännösten soveltamisen viran puolesta*, koska kansallisilla tuomioistuimilla on unionin tuomioistuimen mukaan velvollisuus viran puolesta tutkia direktiivin soveltamisalaa kuuluvan sopimusehdon kohtuuttomuus, kun tuomioistuimella on käytössään tutkimisen edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat.⁹⁹ Tämän velvollisuuden tulisi vaikuttaa myös soveltamisalaltaan direktiiviä laajempien kansallisten säännösten virallistutkintaan.¹⁰⁰

5. Kuluttajaprosessioikeudellisia johtopäätöksiä

EU:n kuluttajaoikeudellisen harmonisoinnin on joskus katsottu merkitsevän eräänlaista taka-askelta kehittyneen pohjoismaisen suojajärjestelmän kannalta. Olen maininnut tässä yhteydessä edellä käsitellyn sopimusehtodirektiivin 93/13/EY.¹⁰¹ Sitä koskevan implementointivelvoitteen vuoksi OikTL 36 §:ään lisättiin vuonna 1994 viittaus, jonka nojalla kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisen kulutushyödykettä koskevan sopimuksen sovitteluun sovelletaan KSL:a. Sitä muutettiin samalla vastaamaan kohtuuttomuusdirektiivin sisältöä, jolloin lakiin lisättiin muun muassa uusi 4:2. Siinä rajoitetaan yksipuolisesti laadittujen sopimusehtojen sovittelumahdollisuuksia siten, että myöhemmin ilmenneitä

99. Mostaza Claro, 38 kohta, Asturcom Telecomunicaciones, 32 kohta, Pannon GSM, 32 kohta ja Aziz, 46 kohta. Tutkimisvelvollisuus ei riipu siitä, onko vastaaja vedonnut asemaansa kuluttajana tai sopimusehdon kohtuuttomuuteen. Unionin tuomioistuin on edellyttänyt, että tuomioistuimet täyttävät tutkimisvelvollisuutensa jopa *vastakkaisista kansallisen oikeuden säännöistä huolimatta* (Faber, kohta 42).

100. Virallistutkintavelvoite asetetaan tuomioistuimelle myös muutetun KorkoL 11 §:n voimaantulosäännöksessä (laki korkolain muuttamisesta, 340/2002; muutettu lainkohta koskee viivästyskoron sovittelua erityisesti sosiaalisilla perusteilla eli niin sanotun sosiaalisen *force majeure* ilmetessä). Voimaantulosäännöksen mukaan tuomioistuimen on vahvistettava viran puolesta lain voimaantullessa vireillä olevassa asiassa luonnolliselta henkilöltä perittävä viivästyskorko lain voimaantulopäivästä lukien enintään 4 §:n 1 momentin mukaiseksi, jollei velkoja ole esittänyt selvitystä siitä, että korkeampi viivästyskorko perustuu sitoumukseen, joka liittyy muuhun kuin 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuun velkaan, tai että se perustuu 4 §:n 2 momenttiin. Lainkohdassa on myös valtuutus kansliahenkilökuntaan kuuluvalle, jolla on oikeus antaa yksipuolisia tuomioita, antaa tuomio, jolla velkojan kanne viivästyskoron osalta edellä säädetyn johdosta osaksi hylätään.

101. *Matti Rudanko*: Pohjoismaainen sopimusoikeusajattelu ja kansainvälistyvä sopimusoikeus. Lakimies 2014 s. 1006–1021.

olosuhdemuutoksia ei saa kuluttajan vahingoksi ottaa huomioon (sovittelutarvetta vähentävänä seikkana). Liioin sopimuksen muiden osien sovittelu ei tule kysymykseen, jos jokin ehto hyvän tavan vastaisesti johtaa osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien huomattavaan epätasapainoon kuluttajan vahingoksi.

Vaikka säännöksen ja sen taustalla olevan direktiivin tarkoitusta voidaan pitää kuluttajamyönteisenä, suhtautuminen sovitteluun on niissä mielestäni teknisempää ja kaavamaisempaa kuin joustavaan kokonaisarvioon perustuvassa alkuperäisessä kotimaisessa järjestelmässä.¹⁰² Sama tendenssi ilmenee myös kohtuuttomuusdirektiivin säännöksessä (4 artiklan 2 kohta), jonka mukaan kohtuuttomuusarviointi ei saa liittyä sopimuksen pääkohteen määrittelyyn eikä hinnan riittävytyteen, jos kyseiset ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.

Edellä tarkasteltu EU:n kuluttajaprosessioikeuden kehitys kuitenkin osoittaa aineellisen kuluttajaoikeuden (sopimusehtodirektiivin) oikeustilaa muuttavat mahdollisuudet. Ulottuessaan prosessioikeuteen tämä kehitys näyttää jo nyt menneen tosiasiallisen kuluttajansuojan ja *access to justice* -prinsiipin toteuttamisessa pitemmälle kuin kansallisten kuluttajaoikeussäännösten perusteella on pidetty mahdollisena.

Ratkaisussa KKO 2015:60 (kohta 42) KKO toteaa, että järjestelmän selkeys voisi puoltaa sitä, että kaikenlaisten kuluttajasopimuksen ehtojen kohtuullistamisessa noudatettaisiin samoja menettelysääntöjä. Unionin oikeuteen perustuva tuomioistuimen oma-aloitteinen vakiosopimusehtojen kohtuuttomuuden tutkiminen on kuitenkin merkittävä poikkeus riita-asioissa yleensä sovellettavista menettelysäännöistä. KKO katsoo, ettei tuomioistuimen tutkimisvelvollisuutta voida ilman lainsäädännöllistä tai unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuvaa tukea laajentaa tulkintateitse koskemaan kaikkia kuluttajasopimusten ehtoja.

Sopimusehtodirektiivi on soveltamisalaltaan suppeampi kuin kansalliset säännökset. Jos kansallinen systeemi halutaan säilyttää kehityksen kärjessä (tai palauttaa se sinne), tulisi mielestäni harkita erityisesti tuomioistuimen tutkimisvaltaa koskevien EU-tuomioistuimen kuluttajaprosessioikeudellisten linjausten ulottamista muidenkin kuin sopimusehtodirektiivin soveltamisaluetta koskevien kansallisten säännösten soveltamiseen.

Eryteisesti kuluttajaluottojen korkoasioissa tulisi lisäksi ottaa laajemmin huomioon koron ylärajasääntelyn ulottuvuudet, jotka vaikuttavat myös tuomioistuimen tutkimisvaltaan. Edellä mainittujen EU-pohjaisten lähtökohtien lisäksi on tällöin muistettava siviili- ja rikosoikeudellinen *kiskontasääntely*, johon kuuluvat pätemättömyys ja virallisen syytteen alainen rikosvastuu. Kun kyseiseen

102. Wilhelmssonin mukaan säännöksessä on punitiivinen elementti eikä sen päätavoitteena ole tasapainoisen oikeussuhteen aikaansaaminen vaan kohtuutonta ehtoa käyttäneen elinkeinonharjoittajan ”rankaiseminen”. Ks. *Thomas Wilhelmsson: Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot*. 3. painos. Talentum 2008 s. 115.

alueeseen kohdistuu siten kuluttajaoikeuden lisäksi muutakin selkeästi julkista intressiä edustavaa sääntelyä, ei oikeussuojan toteutuminen saisi jäädä pelkästään kuluttajan osaamisen, muiden resurssien ja aktiivisuuden varaan.

Savola hahmottelee prosessuaalisia ja muita uudistuksia, joilla kuluttajaoikeudellisen oikeussuojan toteutumista voitaisiin käytännössä turvata.¹⁰³ Näitä keinoja olisivat kuluttajaviranomaisen tai muiden kuluttajien kollektiivista etua valvovien tahojen aktiivisempi osallistuminen oikeudenkäynteihin joko yksittäisissä asioissa oikeuskäytännön luomiseksi tai markkinaoikeudellisina asioina yleisemmin sovellettavilla kieltokanteilla. Savola mainitsee myös järjestöjen tai viranomaisten lakisääteisen mahdollisuuden väliintulo-oikeuteen prosessissa sekä kuluttajaviranomaisen ja tuomioistuinten tiedonvaihdon kuluttajaoikeudellisissa asioissa. Tuomioistuimien voi Savolan mielestä myös soveltaa laajemmin EU-oikeuden teleologista tulkintaa, jolloin esimerkiksi kohtuuttomien ehtojen käytöstä, todellisen vuosikoron ilmoittamisesta olleista puutteista tai luottokelpoisuuden arvioimisen laiminlyömisestä aiheutuvien seurauksien tulisi olla yleis- ja erityispreventiivisessä mielessä tarpeeksi merkittäviä.¹⁰⁴

Savolan ehdotukset ja edellä tässä artikkelissa hahmotellut väittämistaakkaa koskevat kehityslinjaukset voisivat olla merkkejä siitä, että on tarvetta laajemminkin eriyttää *kuluttajaprosessioikeutta* yleisestä prosessijärjestelmästä, jonka perusmalli on tasavahvojen osapuolten kontradiktorinen oikeudenkäynti. Tavoitteena tällöin olisi *access to justice: turvata prosessioikeuden keinoin kuluttajien käytännön mahdollisuudet toteuttaa aineellisiin normeihin perustuvat oikeutensa ja estää prosessijärjestelmien väärinkäyttö kuluttajien aineellisten oikeuksien mittaamiseksi*. Jo nykyään pyritään ottamaan huomioon heikomman osapuolen erityisasemaa, esimerkiksi kuluttaja-asioiden oikeuspaikkasäännöksissä (OK 10 luku ja Bryssel I -asetus). Kuluttajaprosessioikeudellisena voidaan pitää myös oikeusapujärjestelmää, jossa asianosaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia turvataan siten, että oikeusapua saavan heikomman osapuolen asema pyritään nostamaan vahvemman tasolle.

103. Savola LM 2016 s. 74 s.

104. Savola LM 2016 s. 75.

Developing consumer procedural law – Interest on consumer credit and court’s power of examination

MATTI RUDANKO, LL.D., Professor, Aalto University School of Business – (pp. 879–906)

The article adopts a legal dogmatics approach, analysing the right and the duty of a court to examine, on its own motion (*ex officio*), facts and grounds in a typical civil suit, either in the context of a contentious trial or with the defendant absent or passive. The focus is on the regulation of fairness in consumer contracts, the regulation of consumer credit and the power of a court to examine on its own motion the (extremely high) interest charged on so-called quick (instant) loans. The context of the study consists of domestic procedural law rules on the "burden of allegation" (the duty of party to refer to a relevant fact), which is affected by the Court of Justice of the European Union case-law on the powers of national courts to examine facts and grounds *ex officio*. The impact of the civil and criminal law provisions concerning usury on the examination powers of the courts is also examined. The author supports the view that Finnish domestic provisions both require and enable a level of examination that is equal to that in the (narrower) scope of EU consumer law. In the article, also the separation of "consumer procedural law" from general procedural law is outlined. Consumer procedural law should aim at securing the enforcement of consumer rights, as well as at preventing abuse of process in contravention of consumer protection.